

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Андрій ІВАШКІВСЬКИЙ, аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lvashkovskiy73@gmail.com

ORCID: 0009-0004-4958-0103

Анотація. В статті проаналізовано визначення правової культури як об'єкту наукового аналізу. Розкрито поняття правової культури майбутніх фахівців на основі аналізу та узагальнення положень філософії, соціології, педагогіки, психології та права. Визначено, що правова культура майбутніх фахівців характеризується здатністю здійснювати професійну діяльність у обраній галузі з дотриманням правових норм, з чіткою переконаністю в соціальній цінності права й у поведінці, яка відповідає правовим нормам. Зазначено, про необхідність дотримання правових норм, юридично обґрунтоване вирішення правових питань у процесі практичної діяльності, чітке усвідомлення, розуміння відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків. Вказано про вплив правових знань на розвиток професійної компетентності фахівців, діяльність яких вимагає знання чинного законодавства, розуміння механізму правового регулювання у зв'язку з виконанням певних функцій у відповідних сферах економічних відносин, галузях господарства країни. Здійснено намагання виокремити структурні елементи правової культури майбутніх фахівців з урахуванням суб'єктивних та об'єктивних аспектів феномену правової культури. Зазначено про педагогічну проблематику формування правової культури майбутніх фахівців, яка полягає у підвищенні вимог суспільства до професійної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю з урахуванням правових аспектів їхньої діяльності та неналежним рівнем їхньої готовності до професійної діяльності з усвідомленням її правових наслідків. Отже, формування правової культури майбутніх фахівців перебуває в залежності від правової культури самого педагогічного працівника, який повинен мати правову компетентність, а також розроблений комплекс педагогічних умов, який сприятиме ефективному формуванню правової культури. На жаль, на сьогодні освітньо-методичний процес є недостатньо забезпеченим. Зазначене впливає на вміння майбутнього фахівця застосовувати на практиці здобуті правові знання, бути готовим до динаміки змін законодавства, мати бажання такими змінами, особливо тими, які пов'язані з його майбутньою професійною діяльністю. Вказана педагогічна проблема зумовлює актуальність і перспективність подальшого дослідження порушеної проблематики.

Ключові слова: культура, право, правова культура, правова культура майбутніх фахівців, професійна правова культура майбутніх фахівців, структурні елементи, правова свідомість, правова обізнаність, правомірна поведінка, педагогічна проблема, правове виховання.

Актуальність (Introduction). На сучасному етапі розвитку суспільства загострюється низка проблем, пов'язаних з його життєдіяльністю, екзистенційними цінностями й перспективами. Кризові економічні й екологічні явища зумовлюють посилення уваги до розуміння

наслідків, зокрема, й правових, виробничої діяльності й відповідальності за її результати. Задеклароване прагнення до сталого розвитку безпосередньо відображається у низці обмежень у професійній діяльності співробітників багатьох компаній, задіяних у різних галузях.

Все вище зазначене вимагає відповідної орієнтації підготовки майбутніх фахівців, які мають володіти не тільки професійними компетентностями, але й правовою культурою.

Особливого значення набуває проблема формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю. Про це свідчить, насамперед, загострення продовольчої кризи, нагальні питання захисту клімату, пов'язані з аграрним виробництвом тощо. На окрему увагу заслуговують питання біоетики, які теж належать до правової сфери.

Актуальною проблемою вищої професійної освіти стає формування у майбутніх фахівців правової культури, здатності здійснювати професійну діяльність у обраній галузі, дотримуючись правових норм.

Правова культура особистості передбачає не тільки знання законодавства, але й уміння користуватись правовим інструментарієм у практичній діяльності. З огляду на це завданням закладів вищої освіти, у тому числі й аграрної, є формування у студентів правосвідомості й правового мислення, прищеплення основ правомірної поведінки загалом і особливо у сфері власної професійної діяльності. Знання права, розуміння його соціальної сутності має супроводжуватися вмінням користуватися своїми юридичними правами та усвідомленим виконанням своїх юридичних обов'язків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблему формування правової культури, правосвідомості та правової відповідальності досліджували філософи (Ю. Дмитрієнко, О. Костенко, І. Староверова, О. Титаренко, В. Чефранов та ін.), культурологи (С. Левікова, В. Луков, О. Омельченко, Л. Шкляр та ін.), політологи (І. Ковалева, О. Кульчицька та ін.), соціологи (О. Жигулін, Ю. Зубок, В. Савин та ін.), правознавці (О. Дьоміна, А. Молчанов, Є. Назаренко, Р. Ромашов, В. Сальни-

ков та ін.), психологи (Д. Бойко, С. Єрмолаєва, О. Качур, О. Колосова, О. Нікітіна, Л. Ніколаєва та ін.), педагоги (Н. Алексєєв, В. Бабкін, В. Головченко, В. Котюк, М. Орзих, М. Подберезський, О. Скакун, С. Сливка, С. Станик, Л. Твердохліб та ін.).

Мета статті (Purpose). Розкрити й узагальнити педагогічну проблематику формування правової культури у майбутніх фахівців.

Методи (Methods). Використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння й узагальнення для з'ясування сутності поняття «правова культура»; конкретно-наукові: вивчення нормативно-правових актів і наукових джерел для визначення ступеня розробленості проблеми дослідження для порівняння різноманітних поглядів на проблему, яка досліджується.

Результати (Results). У статті 1 Закону України «Про культуру» культура визначається як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого та збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту й відображає рівень розвитку цієї спільноти [1].

Правова та загальна культура перебувають у тісному взаємозв'язку. Перша є складовою загальної культури і впливає з неї. Без високого рівня загальної культури, основою якої є моральні норми та загальнолюдські цінності суспільства неможливе існування високої правової культури та, як наслідок, неможливе утвердження демократичних і правових засад у державі [2, с. 113]. У свою чергу, В. І. Акуленко вказує на те, що право займає суттєве місце в загальній культурі суспільства, є його соціальною цінністю і належить до категорій духовної культури. Саме правом обумовлене поняття правової культури, як явища ідеологічного характеру. Право формує громадську, політичну і правову

свідомість особистості, перш за все молоді. Цим воно сприяє розвитку загальної культури нації в демократичному і гуманістичному напрямках, утвердження у свідомості людей необхідності поваги і захисту соціальної справедливості, прав і свобод людини. [3, с. 104].

Дотримання правових норм, юридично обґрунтоване вирішення правових питань у процесі практичної діяльності, чітке усвідомлення, розуміння відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх

професійних обов'язків забезпечить правомірність поведінки у сфері господарських, економічних відносин. Правові знання мають важливе значення у розвитку професійної компетентності фахівців, діяльність яких вимагає знання чинного законодавства, розуміння механізму правового регулювання у зв'язку з виконанням певних функцій у відповідних сферах економічних відносин, галузях господарства країни. Саме тому значущість формування професійної правової культури у системі цілеспрямованого виховання особистості невіддільно зростає. Професійна правова культура забезпечує правову обізнаність, правильну практичну реалізацію правових знань, правомірну професійну поведінку фахівця. Таким чином, проблема змісту та виховання професійної правової культури була і буде актуальною, особливо сьогодні, в сучасних умовах економічної кризи, що вимагає належного рівня правової освіченості [4, с. 154–155]

У цьому зв'язку О. Музальов відзначає: освіта як феномен культури, що є системним утворенням з особливим принципом взаємозв'язку всіх її складових елементів, повинна бути культурологічно орієнтованою [5, с. 108].

Водночас саме в законах та інших нормативних актах здійснюються закріплення правових поглядів і духовних цінностей, загальної культури суспільства [6, с. 442].

Складовою загальної культури людства є правова культура, в ній акумулюються досягнення суспільства в розвитку права, правових ідеалів та цінностей, ступінь досягнення держави у сфері захищеності прав і свобод людини [7, с. 1–7].

Правова культура як сукупність правил поведінки, об'єктивно виявляється в культурі правової поведінки, яка демонструє ставлення людини до вимог, що висуває суспільство у вигляді певних норм, які є загальнообов'язковими для поведінки, встановлюються, санкціонуються, забезпечуються й охороняються державою для регулювання суспільних відносин [8, с. 736].

Розрізняють правову культуру суспільства загалом і правову культуру особистості. Ці два поняття взаємозалежні, адже правова культура суспільства буде вищою, якщо в суспільстві буде більше освічених у правовому аспекті особистостей.

Правова культура особистості, виступаючи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, забезпечує соціалізацію та правомірну діяльність особи.

Кожна окрема особистість є творцем, носієм і реалізатором правової культури, яку можна розглядати у двох аспектах. З одного боку, як сукупність правових знань, духовних цінностей, принципів правової діяльності, правових звичаїв, а з іншого – як ступінь правової розвиненості особистості, рівня засвоєння правових норм, ступінь правової активності й оволодіння культурою правового мислення [9, с. 151].

Враховуючи вищевказане, правова культура тісно переплітається з правовою культурою як особистості, так і правовою культурою суспільства в цілому.

Сутність правової культури безпосередньо зумовлюється природою права як регулятора інтегративного, що виражає загальносоціальну політичну справедливість у системі принципів і

норм, які точно визначають коло суб'єктів права, їх юридичні права, обов'язки і гарантії з метою забезпечення соціального прогресу.

Одним із основних способів формування правової культури громадян є правове виховання. Сьогодні підвищення рівня правової культури і правового виховання населення України – це першочергове завдання суспільства і держави [10, с. 216].

Станом на сьогоднішній день, існує педагогічна проблематика формування правової культури майбутніх фахівців, яка полягає у:

1) підвищенні вимог суспільства до професійної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю з урахуванням правових аспектів їхньої діяльності та неналежним рівнем їхньої готовності до професійної діяльності з усвідомленням її правових наслідків;

2) необхідністю підготовки майбутніх фахівців з високим рівнем сформованості правової культури та недостатньою розробленістю теорії і практики формування зазначеного феномену у освітньому процесі закладів вищої аграрної освіти;

3) потребою у розробці комплексу педагогічних умов, які сприятимуть ефективному формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю та недостатнім навчально-методичним забезпеченням цього процесу.

Реалії сьогодення актуалізують потребу цілеспрямованого формування, стимулювання, позитивного соціального розвитку правової культури всіх без винятку громадян, особливо студентської молоді. Саме в цей віковий період іде активний процес становлення соціальної зрілості, визначаються ціннісні орієнтації особистості, вибір сенсу життя, формуються ідеали та прагнення до самоідентифікації, самодетермінації. Також цьому віковому періоду притаманні й такі вікові особливості, як індивідуалізм, відкритість негативним впливам, вузький практицизм [11, с. 36].

Не менш вагомого впливу та значення має правове самовиховання особистості як важлива форма правового виховання, що полягає у систематичній, повсякденній, цілеспрямованій діяльності щодо оволодіння знаннями у правовій сфері, формування навичок правомірної поведінки. Правове самовиховання є складовою цілісного процесу самовиховання особи, що охоплює всі сфери соціального життя. Однак, процес такого правового виховання може мати позитивний результат тільки тоді, коли сама особа має до цього бажання, її не примушують, вона сама має прагнення жити відповідно до загальнолюдських цінностей, положень діючого законодавства, до основних правових засад, поважати права та інтереси кожної людини [12, с. 301].

Висновки та перспективи (Discussion). Правова культура тісно пов'язана як з загальною культурою суспільства так і культурою особистості. На сьогоднішній день таке визначення як «правова культура» не містить у науковій літературі комплексного визначення цієї категорії. Проте, спільними рисами у визначенні є дотримання правил поведінки, моральні переконання, володіння правовими знаннями та вміння їх застосовувати, відповідальність особи за власну поведінку, усвідомлення правових цінностей.

Слід зазначити, що формування правової культури майбутніх фахівців перебуває в залежності від правової культури самого педагогічного працівника, який повинен мати правову компетентність, а також розроблений комплекс педагогічних умов, який сприятиме ефективному формуванню правової культури. На жаль, на сьогодні освітньо-методичний процес є недостатньо забезпеченим. Отже, це впливає на вміння майбутнього фахівця застосовувати на практиці здобуті правові знання, бути готовим до динаміки змін законодавства, мати бажання такими змінами, особливо тими, які пов'язані з його майбутньою професійною діяльністю.

Вказана педагогічна проблема зумовлює актуальність і перспективність подальшого дослідження порушеної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про культуру: Закон України від 14.13.2010 р. №2778 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 01.02.2024).

2. Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект : дис. Канд. юрид. Наук : 12.00.01 / Київ, 2010. 186 с.

3. Макарова О. В., Крилова Ю. І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 18 : Економіка і право.* 2015. Вип. 30. С. 104.

4. Ткачова Н. Професійна правова культура, її зміст та роль у подальшому цивілізованому розвитку України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2012. - №3 (24). С. 154-155.

5. Музальов О. Теоретико-методичні засади оптимізації культурологічної підготовки майбутніх фахівців у ПТНЗ / Актуальні проблеми гуманітарної освіти в ПТНЗ: монографія / за ред. Г. Т. Васяновича, С. М. Вдович. Львів : ФОРМ Корпан Б. І., 2011. 244 с.

6. Акуленко В. Загальна культура і духовність в контексті правової освіти і культури молоді. *Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь* : наук. Праці та мат. Конф. Київ : Знання, 2001. С. 442-445.

7. Власенко В. П. Генезис поняття "правова культура" у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. *Часопис Академії адвокатури України.* 2010. № 4. С. 1-7.

8. Правознавство: підручник / С. Демський та ін.; за ред. В. Копейчикова. 5-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2002. С. 736.

9. Безсмертний А. Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом.* 2010. Вип. 2 (25). С. 147–153.

10. Саветчук Н. М. Роль правового виховання в процесі формування правової культури. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2017. Вип. 44. С. 213-223.

11. Зубчевська С. В. Правова культура як запорука формування правової відповідальності молоді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2019. Вип. № 67, Т. 1. С. 36. Doi: 10.32840/1992-5786.2019.67-1.7

12. Залюбовська А. В. Фактори формування правової культури / *Новітні кримінально-правові дослідження.* 2017 : зб. Наук. Пр. / відп. Ред. Д-р юрид. Наук, проф. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 299-303.

REFERENCES

1. The Law of Ukraine «On Culture» as amended on October 7, 2022 / Verkhovna Rada of Ukraine. – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2011, No. 24, Article 168. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.

2. Makarova O. (2010). Pravovyi nihilizm: teoretico-pavovyi aspect [Legal nihilism: theoretical and legal aspect: diss. Ph.D. law Sciences: 12.00.01]. Kyiv, 186.

3. Makarova O., Krylova J. (2015). Problemi formuvannya pravovoi kulturi v ukrayinskomu suspilstvi. [Problems of formation of legal culture in Ukrainian society]. Pravo (30), 104.

4. Tkachova N. (2012). Profesiina pravova kultura, yii zmist ta rol u podalshomu tsyvilizovanomu rozvytku Ukrainy. [Professional legal culture, its content and role in further civilized development of Ukraine]. Ūridičnij visnik, №3 (24), 154-155.

5. Muzaliyov O. (2011). Teoretyko-metodychni zasady optymizatsii kulturolohichnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u PTNZ. [Theoretical and Methodological Bases for Optimizing the Cultural Training of Future Specialists in Vocational Schools]. Lviv, Ukraine: Science, 244.

6. Akulenko V. (2001). Zahalna kultura I dukhovnist v konteksti pravovoi osvity I kultury molodi [General culture and spirituality in the context of legal education and youth culture]. Sociocultural factors of development of the intellectual potential of Ukrainian society and youth: Science. Labor and math. Conf. Znannia, 442-445.

7. Vlasenko V. P. (2010). Genезis ponatia «pravova kultura» v praziah vitchiznanih I zarubizhnih vchenih. [The genesis of the concept of “legal culture” in the works of domestic and foreign scholars]. Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine. No. 4,1-7.

8. Jurisprudence: textbook/S. Demsky and others; under the editorship V. Kopeychikova (2002). 5th edition. Kyiv: Yurinkom Inter, 736.

9. Bezsmertny A. (2010). Vzaemozviazok politichnoi, svitogladnoi, moralnoi ta pravocoi kultury [Interrelationship of political, worldview, moral and legal culture]. Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Issue 2 (25), 147–153.

10. Savetchyk, N. M. (2017). Rol pravovoho vykhovannia v protsesi formuvannia pravovoi kultury [The Role of Legal Education in the Formation of Legal Culture]. Current issues of improving the current legislation of Ukraine, 44, 213-233.

11. Zubchevska S. (2019). Pravova kultura yak zaporuka formuvannya pravovoi vidpovidalnosti molodi [Legal culture as a pledge of youth’s legal responsibility formation]. Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools. №67, T.1., 36. Doi: 10.32840/1992-5786.2019.67-1.7

12. Zalubovska, A. V. (2017) Faktory formuvannia pravovoi kultury [Factors of legal culture formation]. The latest criminal law research. 299-303.

FORMATION OF THE LEGAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Andrew IVASHKOVSKIY

Annotation. *The subject of this research is the definition of the legal culture as an object of scientific analysis. The concept of the legal culture of the future specialists is disclosed on the axis of analysis and generalization of the provisions of philosophy, sociology, pedagogy, psychology and law. Determined that the legal culture of the future specialists is characterized by the ability to carry out professional activities in the selected sector in compliance with legal norms, with a clear belief in the social value of the law and behavior that conforms to the law. The article notes the need to comply with legal norms, legally justified resolution of legal issues in the course of practical activities, clear awareness and understanding of responsibility for non-performance or improper performance of their professional duties. The article focuses on the impact of legal knowledge on the development of professional competence of specialists whose activities require knowledge of current legislation and understanding of the mechanism of legal regulation in connection with the performance of certain functions in the relevant areas of economic relations and sectors of the country’s economy. An attempt was made to isolate the structural elements of the legal culture of the future specialists taking into account the subjective and objective aspects of the phenomenon of the legal culture. The article focuses on the pedagogical issues of forming the legal culture of future specialists, which is to increase the requirements of society to the professional competence of future agricultural specialists, taking into account the legal aspects of their activities and the inadequate level of their readiness for*

professional activities with awareness of their legal consequences. Thus, the formation of the legal culture of future specialists depends on the legal culture of the teacher, who must have legal competence, as well as a set of pedagogical conditions that will contribute to the effective formation of legal culture. Unfortunately, today the educational and methodological process is insufficiently provided. This affects the ability of a future specialist to apply the acquired legal knowledge in practice, to be prepared for the dynamics of legislative changes, and to be willing to make such changes, especially those related to his or her future professional activities. This pedagogical problem determines the relevance and prospects for further research of the issues raised.

Key words: *culture, law, legal culture, legal culture of future specialists, professional legal culture of future specialists, structural elements, legal consciousness, legal awareness, lawful behavior, pedagogical problem, legal education.*